

Psychological Effects on Determining Consumer Confidence Index: Relationship Between Games of Chance

Hakan Eryüzlü^a

^aİskenderun Teknik Üniversitesi, Turkey, hakan.eryuzlu@iste.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0003-3715-0021>

ARTICLE INFO

Research Article

2020, Vol. 2(2), 430-440

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 24.12.2019

Revised: 13.02.2020

Accepted: 17.02.2020

Available Online: 15.03.2020

JEL Code: D12, E20, H31

Keywords: consumer confidence index, games of chance, leading indicators

Anahtar Kelimeler: tüketici güven endeksi, şans oyunları, öncü göstergeler

Psychological Effects on Determining Consumer Confidence Index: Relationship Between Games of Chance

Abstract

Measuring and analyzing consumer expectations in the economy is crucial to making the right economic decisions. If the expectations are interpreted correctly, the precaution to be taken will be effective. Expectations can also provide pioneering information for future undesirable economic situations. It is a very difficult task to estimate the leading indicators. Because the science of economics is a science related to society. The behavior of the people constituting the society is shaped by psychological factors. It is very difficult to monitor or measure the psychological factors in question. Confidence indices are important macro calculations that can provide information about social psychological state. The measurement of consumer expectations in Turkey, the Consumer Confidence Index (TGA) is an index used widely considered a leading indicator for economic events and to live. In this study, an indicator that could be a pioneer for TGE was tried to be determined. For this purpose, the relationship between TGE and the rate of playing legal chances regulated by the state was analyzed in order to reflect the psychological status of consumers. The results of the causality analysis, short- and long-term relationships with TG between games of chance to play amounts were detected in Turkey.

Tüketici Güven Endeksinin Belirlenmesinde Psikolojik Etkiler: Şans Oyunları İlişkisi

Öz

Ekonomide tüketici beklentilerini ölçmek ve analiz etmek doğru ekonomik kararların alınması için son derece önemlidir. Beklentiler doğru yorumlandığı takdirde alınacak önlemler etkin olacaktır. İleride oluşabilecek istenmeyen ekonomik durumlar için de beklentiler öncü bilgiler verebilmektedir. Öncü gösterge niteliğindeki sonuçları tahmin etmek ise oldukça zor bir iştir. Çünkü ekonomi bilimi toplumla alakalı bir bilimdir. Toplumu oluşturan insanların davranışları ise psikolojik etkenler ile şekillenmektedir. Söz konusu psikolojik etkenleri takip etmek veya ölçmek oldukça zordur. "Güven endeksleri" toplumsal psikolojik durum hakkında bilgi verebilen önemli makro hesaplamalardır. Türkiye'de tüketici beklentilerinin ölçülmesinde, Tüketici Güven Endeksi (TGE) çokça kullanılan ve yaşanacak ekonomik olaylar için öncü gösterge sayılan bir endekstir. Çalışmada TGE için de öncü olabilecek bir gösterge tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla tüketicilerin psikolojik durumlarını yansıtabileceği savıyla devlet tarafından düzenlenen yasal şans oyunları oynama oranları ile TGE arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Yapılan nedensellik analizleri sonucunda, Türkiye'de şans oyunları oynama tutarları ile TGE arasında kısa ve uzun dönemli ilişkiler tespit edilmiştir.

1. Giriş

"Şans", Fransızca "chance" kelimesinden Türkçe'ye geçmiştir. Genelde rastlantı anlamında kullanılan şans; hesaplanamayan sonuçları, belirsizliği ve bilinmezliği ifade eder (Yaşar, 2010:142). Başka bir tanımla, şans; bir kişinin kendi emek ve yeteneklerinden yararlanmak yerine düşük bir olasılığın lehine sonuçlanması sonunda elde ettiği kazançtır. Söz konusu kazanç kişi adına beklenen (ya da planlanan) bir durum olmadığından kişiye artı refah ve mutluluk kazandırır. Ekonomik durum açısından şans değerlendirildiğinde çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan şans; ekonomik bireyin parasal açıdan refahını arttıran artı kazanç olarak tanımlanabilir. Bu artı kazanç diğer ekonomik bireyler tarafından da arzu edilebilir. Bu arzu sebebiyle de diğer bireyleri gözlemleyerek, şansın getirisinden yararlanan bireyin izlediği yolu izleyeceklerdir. Bu yol için iki alternatif vardır. Birincisi devletin bir otorite olarak yer aldığı yasal yol, diğeri devletin kontrolü dışındaki yasa dışı mekanizmalardır. Çalışmaya konu oluşturan durum devletin kontrolünde olan ve insanların bir emek sarf etmeden daha az para ile daha çok para kazanmayı umut ettikleri, "yasal şans oyunlarıdır". Şans oyunları bireysel ve toplumsal boyutta değerlendirilebilir; bireysel boyutta şans oyunları bireye, geçici bir süre, gerçekleşmeme örnekleri toplumda çok fazla olmamasına rağmen, hayal kurmasını ve böylece psikolojik rahatlama sağlamasına neden olur (Sağır ve Çabuk, 2010:145). Toplumsal boyut değerlendirildiğinde, sosyo-psikolojik rahatlama, toplumun belli bir süre hayal kurmasını böylece güncel olaylardan uzaklaşmasını sağlar.

Devlet organize ettiği mekanizmalar ile belirli zamanlarda ve belirli kurallara dayanarak, şans oyunları düzenleyebilir. Şans oyunlarını düzenleme amacı ise çeşitlilikler gösterir. Örneğin illegal şans oyunları ve kumar girişimlerinin yaratacağı sosyal zararlar ve negatif dışsallıkları önleyebilmek için devlet şans oyunları düzenleyebilir. Devletin şans oyunları düzenlemesindeki çıkış amacı olarak değerlendirebileceğimiz bu amacın dışında; kamusal gelir elde etmek ve kazanılan gelirden, sosyal hizmetlere fon aktarmak gibi amaçları da bulunmaktadır. Kamu maliyesi açısından, kamusal gelir yönünde şans oyunlarını inceleyen çalışmalar mevcuttur. Walker ve Young (2001), İngiltere özelinde şans oyunlarını analiz etmişlerdir. Sonuçlara göre satış gelirlerindeki artışın kamunun gelirlerini arttırdığını tespit etmişlerdir. Sosyal hizmetler açısından da Apinunmahakul ve Devlin (2004), Kanada özelinde yaptıkları analizde, sosyal yardım kurumlarına yapılan bağışlarla şans oyunları gelirleri/satışları arasında bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu haliyle devletlerin şans oyunları vasıtasıyla bütçelerini fonlamaları eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Kral Sezar'a kadar uzanan süreçte özel şirketler, yardım kuruluşları ve devletler farklı amaç ve gerekçelerle kazananların kura ile belirlendiği şans oyunları düzenlemişlerdir. Şans oyunları kısa sürede düşük maliyetle büyük gelirler getirmesi sebebiyle önemli bir kamusal gelir

aracı olarak kullanılmıştır. Bir başka özelliği olarak şans oyunlarının vergi ödemesindeki gibi zorunlu olmaması, geri ödenememe riski olmaması ve para basma gibi enflasyonist sonuçlar doğurmaması devlet otoriteleri için cazip bir seçenek oluşturmuştur. Hatta şans oyunlarından elde edilen gelirlerle tarihte bazı ülkeler savaşların finansmanı sağlanmışlardır (Uğur, 2015:2).

Türkiye’de şans oyunlarının gelişimi incelendiğinde, “donanma cemiyetinin” ilk defa Osmanlı Devletinin son yıllarında, savaş gemisi alımı amacıyla düzenlediği piyango organizasyonuna dayandığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilanından sonra, 1926 yılında Türk Tayyare Cemiyeti’nin düzenlediği piyango çekilişleri mevcuttur. Fakat asıl düzenleme ve organizasyon 1939 yılında Milli Piyango İdaresi’nin kuruluşu olmuştur. Günümüzde Milli Piyango İdaresi’nin piyango biletlerini basmak, şans topu, sayısal loto, on numara, hemen-kazan oyunlarını organize etmek, uygulamak ve bu oyunlar sonundaki ikramiyeleri dağıtmak ayrıca nakit karşılığı olmayan çekilişleri kontrol etmek ve düzenlemek yetkileri mevcuttur (<http://www.mpi.gov.tr/node/5>).

Çalışmanın şans oyunları dışındaki diğer ilgi alanı tüketici güvenidir. Tüketici güveni, psikolojik ekonomi ya da davranışsal ekonomi alanında incelenebilmektedir. Davranışsal ekonomi, hane halkı davranışlarının hem satın alma gücüne hem de satın alma yönündeki istekliliğe bağlı olduğunu ifade eder (Katona, 1968: 22). Tüketicilerin güven dereceleri birçok faktörden etkilenebilir örneğin Hollanders ve Vliegenthart’e (2011) bu faktörlerin işsizlik, ekonomik büyüme ve hisse senedi piyasalarındaki oynaklıklar olabileceğini savunmuştur.

Türkiye’de, ekonomik bireylerin beklentilerini ölçmek için tutulan endeksler mevcuttur. Çalışmanın konusunu ise tüketicilerin beklentilerini ölçen Tüketici Güven Endeksi (TGE) oluşturmaktadır. TGE Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, tüketicilerin maddi durum ve genel ekonomiye ilişkin mevcut durum değerlendirmeleri ile gelecek dönem beklentileri, harcama ve tasarruf eğilimleri ölçülmek için kullanılan endekstir. Tüketici Güven Endeksi, teknik olarak 0-200 aralığında değer alabilmektedir. Tüketici güven endeksinin 100’den büyük olması tüketici güveninde iyimser durumu, 100’den küçük olması tüketici güveninde kötümser durumu göstermektedir. Bu haliyle TGE Türkiye ekonomisi için önemli bir makro gösterge konumundadır. Çünkü tüketicilerin güven derecesi ekonomik performans ve ekonomik performansın tüketicilere yansımalarının sonucunda oluşmaktadır.

TGE endeksi gibi ekonomik beklentilerin ölçülmeye çalışıldığı bir endekste, tüketicilerin ekonomik kriz ve vb. resesyon dönemlerinden çok etkilenmeleri beklenir. Gerçekten de ekonomik kriz durumlarında tüketiciler şans oyunlarına yönelerek kısa vade de para kazanmayı umut edebilirler. Örneğin, İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası (İSMMMO), "Umudumuz Piyango" adı ile hazırladığı raporda Türkiye’de 2007-2008 yıllarında yani küresel krizin etkili olduğu zamanlarda tüketicilerin şans oyunlarına 11,3 milyar TL’nin harcadığı, bunda bir

önceki zamana göre %19 oranında bir artışın olduğunu tespiti yapılmıştır (İSMMMO, 2009: 294-297).

Çalışma sorusu, “Türkiye’de tüketicilerin şans oyunlarına ilgilerinin artması/azalması ile tüketici beklentileri arasında ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Eğer böyle bir ilişki mevcut ise, tüketicilerin şans oyunlarına yönelmesi, TGE endeksinde oluşacak değişmelerin öncü göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilecektir. Aynı zamanda şans oyunlarına yönelmenin psikolojik yönleri göz önüne alındığında Türkiye’de ekonomik gidişatin beklentisi için psikolojik bir faktör değerlendirilmiş olacaktır. Literatür de şans oyunları ve tüketici beklentileri üzerine ortak bir çalışma mevcut değildir. Bu haliyle ilk olacak çalışmanın literatüre katkı sağlaması ve farklı bir araştırma alanı oluşturması beklenmektedir.

2. Literatür Araştırması

Literatürde şans oyunları ile ilgili az sayıda çalışma mevcuttur. Kılıç vd. (2009), çalışmalarında şans oyunları politikasının ülkedeki gelişimi incelemiş ve sosyal sorumluluk ile şans oyunları kavramları ilişkisini kavramsal olarak analiz etmişlerdir.

Yaşar (2010), çalışmasında Türkiye özelinde şans oyunları ve iddaa oyunlarının sosyolojik bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu çalışmasında ekonomik olarak devlet gelirlerine katkısından bahsetmiş fakat herhangi bir nedensellik analizi yapmamıştır. Sağır ve Çabuk (2010), Sakarya ili ölçeğinde şans oyunlarının toplumun beklentileri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma yine ekonomik açıdan değil sosyolojik açıdan şans oyunlarını ele almaktadır. Uğur (2015), milli piyango idaresini ekonomik yönden incelemiş fakat bu inceleme milli piyangoğun özelleştirme süreci dahilinde yapılmıştır. Dilek (2018), çalışmasında şans oyunlarının turizme katılım motivasyonlarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu kapsamda da daha çok devlet eli dışında “kumar oynama” isteğinin turizm ile alakasını araştırmıştır. Bayındır (2018), kumar ve şans oyunlarını dikkate almış ve Türkiye’de toplumsal yerleri üzerine araştırma yapmıştır. Cinsiyet, yaş, dini görüş gibi kategorilerde analizler yapmış fakat makro ekonomik açıdan bir araştırmada yapmamıştır. Daha çok bireylerin katılım ve bu mekanizmalara erişimi üzerine ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca tüm analizleri Niğde ili ölçeğinde gerçekleştirmiştir. Literatürdeki çalışmalarda şans oyunları ve tüketici ekonomik beklentileri arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma mevcut değildir. Bu sebeple çalışma literatürde ilk olacaktır.

Tüketici güven endeksi literatürü ise şans oyunları literatürüne göre daha geniştir. Özellikle hisse senedi ve borsa ile tüketici güveni arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar daha yoğundur. Otto (1999), Michigan tüketici güven endeksi ve

Wilshise 5000 hisse senedi endeksi arasındaki ilişkilerde seriler arasında korelasyon ilişkisi tespit etmiştir. Jansen ve Nahuis (2003), Avrupa Birliği üyesi 11 ülkenin hisse senetleri ile bu ülkelerin güven endeksleri ilişki analizinde 9 ülkede ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Topuz (2010), Türkiye özelinde hisse senetlerinden tüketici güven endeksine doğru nedensellik tespit etmiştir. Usul vd. (2017), borsa İstanbul BIST100 endeksi ile tüketici ve reel kesim endeksleri arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Hem tüketici güven hem de reel kesim endeksleri ile BIST100 arasında eşbütünleşme tespit etmişlerdir. Sadeghzadeh (2018), ABD'deki (Oynaklık Endeksi) VIX Korku Endeksi ile BIST100 endeksi ve Türkiye tüketici güven endeksi serileri ilişkileri araştırmıştır. Kısa dönemde hem korku endeksinin hem de güven endeksinin, borsaya etki ettiğini tespit etmiştir. Uzun ve kısa dönem analizler birlikte değerlendirildiğinde; korku endeksinin her iki dönemde borsa üzerinde azaltıcı etkisinin olduğu, güven endeksinin ise asıl olarak kısa dönemde etkili olduğu görülmüştür. Vurur ve Diler (2018), Piyasa getirileri için BIST100 endeksini kullanmışlar ve BIST100'ün reel kesim güven endeksini etkilediğini tespit etmişlerdir. Çankaya ve Alp (2019), Türkiye'de tüketici güven endeksinden Borsa İstanbul BIST-100 endeksine doğru bir nedenselliğin mevcut olduğunu tespit etmişlerdir.

Tüketici güven endeksi ve üretim düzeyi ile ilgili çalışmalarda literatürde mevcuttur, Matsusaka ve Sbordone (1995), ABD ekonomisinde tüketici güven endeksinden, gayri safi milli hasılaya doğru nedensellik tespit etmiştir. Benzer şekilde, Utaka (2003), Japanyo için tespit etmiştir. Çankaya ve Alp (2019), Türkiye için, tüketici güven endeksi ile sanayi üretim endeksi arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Analiz sonunda tüketici güven endeksinin, üretim endeksi üzerinde etkili olduğu ve reel kesim güven endeksinin etkisinin daha kısıtlı olduğu sonuçlarına varmıştır. Başarır vd. (2019), tüketici güven endeksinden sanayi üretim endeksine ayrıca BIST100, ABD doları ve tüketici fiyat endeksinden tüketici güven endeksine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

3. Metodoloji ve Ampirik Sonuçlar

Çalışmada tüketici güven endeksini etkileyen psikolojik değişkenleri incelemek amacıyla şans oyunları oynamanın tüketici güven endeksi ile ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. Böylece çalışmanın araştırma sorusu olan "Türkiye'de tüketicilerin şans oyunlarına ilgilerinin artması/azalması ile tüketici beklentiler arasında ilişki var mıdır?" sorusuna katkı sağlamak beklenmektedir. İki farklı veri seti analiz için elde edilmiştir. İlk TÜİK'ten alınan aylık tüketici güven endeksi veri setidir. Diğer veri seti ise Milli Piyango İdaresinden alınmıştır. Bu veri setinde Türkiye'de bulunan, piyango, sayısal loto, şans topu, on numara ve süper loto oyunlarının aylık olarak tüketiciler tarafından yatırılan tutarı yani oynanma tutarı kullanılmıştır. Söz konusu 5 şans oyununun oynanma tutarları toplanmış ve tek bir veri seti elde edilerek kullanılmıştır. Tüm seriler aylık olup 2007 Ekim ayında başlayıp, 2019 Temmuz ayı arasını kapsamaktadır.

Milli Piyango İdaresi tarafından organize edilen ve çalışmada kullanılan şans oyunlarının içeriği, kurumun faaliyet raporlarında (2018) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

- **Piyango:** Bastırılmış birbiri ile aynı olamayan numaralar içeren biletlerin satılarak, kazanılacak ikramiye adeti ve tutarlarının önceden belirlenmiş şekilde, çekiliş vasıtasıyla tespit edilerek düzenlenen şans oyunudur.
- **Sayısal Loto:** Sabit bir rakam grubu arasından belirli sayıda tahmin yapılaması, yapılacak çekiliş sonucunda rakamların tahmin edenler tarafından bilinmesi halinde ikramiye kazanılmasına göre düzenlenen şans oyunudur.
- **Şans Topu:** İki farklı ve sabit sayı kümelerinden yapılacak çekiliş sonunda belirlenen adetlerde rakamların tahmin edenler tarafından doğru olması halinde ikramiye kazanılması esasına göre düzenlenen şans oyunudur.
- **On Numara:** Tek bir ve sabit sayı kümesinden yapılacak çekilişle belirlenen rakamlardan tahmin edendeler tarafından bilinmesi ya da hiçbir rakamın bilinmemesi durumunda ikramiye dağıtan şans oyunudur.
- **Süper Loto:** Belirli ve sabit bir rakam kümesi içinden yapılacak çekiliş sonunda belirlenen adetlerde rakamların tahmin edenler tarafından doğru bilinmesi durumunda ikramiye dağıtan şans oyunudur.

Serilerin durağanlık analizleri için, Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips Perron (PP), Zivot Andrews (ZA) birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Üç birim kök testiden en çok sonucu veren durum seçilmiştir.

Serilerin nedensellik ilişkisi ise, Bootstrap (özyenilemeli) tekniği kullanılan Hacker-Hatemi-J (2006) nedensellik testi ile sınanmıştır. Hacker-Hatemi-J (2006) testinde aslında Toda-Yamamoto testi tekniği kullanılmaktadır. Fakat Toda-Yamamoto'dan farklı olarak daha hassas sonuçlar elde etmek amacıyla, sistemin kritik değerleri, bootstrap ile elde edilmektedir. Bootstrap tekniğinde başlangıç değeri içinse, monte-carlo simülasyonu kullanılmaktadır.

Hacker-Hatemi-J (2006) testinde serilerin nedensellik ilişkisi (1) nolu denklemdeki gecikmeli vektör otoregresif modeli (VAR) ile test edilir;

$$y_t = \alpha + A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + u_t \quad (1)$$

(1) nolu denklemde, y_t , 2×1 boyutundaki değişken vektörü; A , parametre vektörüdür. Nedensellik sonucu alabilmek için hesaplanacak Wald istatistiğini (2) nolu denklemde elde edilir;

$$Y = DZ + \delta \quad (2)$$

$$Y = (y_1^+, y_2^+, y_3^+, \dots, y_t^+)$$
$$D = (\alpha, A_1, A_2, A_3, \dots, A_p)$$

$$Z = (Z_0, Z_1, Z_2, \dots, Z_{T-1})$$

$$Z_t = \begin{bmatrix} 1 \\ y_t^+ \\ y_{t-1}^+ \\ \vdots \\ y_{t-p+1}^+ \end{bmatrix}$$

$$\delta = (u_1^t, u_2^t, u_3^t, \dots, u_T^t)$$

Temel hipotezi, Granger-nedenselliğin olmadığı olan test (3) nolu denklemde verilen Wald test istatistiği ile sınanır:

$$W = (C\beta)'[C((Z'Z)^{-1} \otimes S_u)C']^{-1}(C\beta) \quad (3)$$

(3) nolu denklemde yer alan " $\otimes$ " sembolü kronecker çarpımını, " C " ise, kısıtları içeren gösterge fonksiyonunu temsil etmektedir. " β " ise, $\beta = \text{vec}(D)$ şeklinde ve " vec " sütun yığıma operatörüdür. " S_u " kısıtsız VAR modeli için hesaplanan varyans-kovaryans matrisini göstermektedir.

Serilerin durağanlık analizi sonuçları aşağıda tablo.1'de verilmiştir (Tüketici güven endeksi "TGE" ve şans oyunları toplam oynan tutar "sans" ile gösterilmektedir). Sonuçlara göre her iki seride seviyesinde durağandır.

Tablo1: Durağanlık Testleri

- Birim Kök Testi -										
Seri	ADF			PP			ZA			Karar
	Test İstatistiği	Anlamlılık	Sonuç	Test İstatistiği	Anlamlılık	Sonuç	Test İstatistiği	Anlamlılık	Sonuç	
TGE	-2.7125	0.0744	I(0)*	-2.6739	0.0811	I(0)*	-5.2037	0.0074	I(0)*	I(0)
SANS	-3.6617	0.0057	I(0)*	-5.422	0	I(0)*	-6.1767	0.021	I(0)*	I(0)

*Sabitli

Seriler seviyelerinde durağan oldukları için eşbütünleşme testi yapılmamış ve kısa dönemli ilişkileri inceleyen nedensellik analizi ile çalışmaya devam edilmiştir.

Serilere uygulanan Hacker-Hatemi-J (2006) nedensellik testi sonuçları tablo.2'de sunulmuştur. Sonuçlara göre, her iki yönde de nedensellik tespit edilmiştir. Buna göre tüketici güven endeksindeki değişmeler şans oyunu oynama oranını etkilemekte aynı zamanda da şans oyunu oynama oranındaki değişmeler tüketici güven endeksini etkilemektedir.

Tablo 2: Nedensellik Testi (Hacker - Hatemi-J (2006) Bootstrap (Özyinelemeli) Nedensellik)

TGE'den SANS'a NEDENSELLİK			
Test İstatistiği	Kritik Değerler	Sonuç	
25.121	13.897*	Nedensellik ilişkisi Var*	
	8.748		
	7.392		
SANS'tan TGE'ye NEDENSELLİK			
Test İstatistiği	Kritik Değerler	Sonuç	
6.458	8.148	Nedensellik	İlişkisi
	5.270**	Var**	
	4.177		

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

4. Değerlendirme

Ekonomi yönetiminde doğru kararlar alabilmek toplumu oluşturan bireylerin beklentilerini yönetmekle alakalıdır. Eğer bireylerin ve nihayetinde tüketicilerin beklentileri izlenebiliyor ve yönlendirebiliyorsa alınacak ekonomik kararlarda daha etkin ve başarılı olacaktır. Hiç kuşkusuz tüketicilerin beklentilerinin oluşmasında birçok psikolojik faktör vardır. Bu faktörlerin ne olduğu ne şekilde beklentileri etkileyeceği veya etki düzeyinin ne olacağı davranışsal ekonomi adı verilen ve nörolojik testlerinde kullanıldığı alanda daha ayrıntılı incelenmektedir.

Şans oyunları ise tüketicilerin, kendi emek ve yeteneklerinden yararlanmak yerine düşük bir olasılığın lehine sonuçlanması sonunda elde ettiği kazançların cezbettiği çoğu zaman kaybedilen oyunlardır. Kumar olarak ta toplumda adlandırılabilen şans oyunlarının çalışmadaki konusu devlet eliyle düzenlenen yasal şans oyunlarıdır. Tıpkı kumar gibi insanların kaybetme olasılığının çok yüksek olduğunu bilmelerine rağmen, oynamaktan kendilerini alamadıkları, çok düşük bir ihtimal olan kazanabilme olasılıkları ile hayaller kurdukları ve oynamaya devam ettikleri (para yatırmaya devam ettikleri) oyunlardır. Neden insanlar şans oyunu oynarlar? sorusu çalışmanın da önemli bir sorusudur. Çünkü insanların şans oyunu oynama sebeplerinden bazıları ekonomik olarak buldukları durum içinde oluşan psikolojik yapıdır. Gelirinden veya servetinden mutlu olamayan ya da yatırım yapmak yerine kolay yoldan para kazanmayı hayal eden insanlar şans oyunları oynamaktadır. Bu durumda toplumda şans oyunlarının oynama oranının artması insanların ekonomik yönden yaşadıkları ekonomik sıkıntı ile alakalı olabilir. Gerçekten de kumar vakalarının incelemesinde kaybetmesine rağmen ısrarla kumar oynayan insanların girdikleri ekonomik sıkıntı yeniden kumar oynamaları için önemli bir sebeptir. Bu durumun tersi de mevcut olabilir. Söz gelimi geliri artan birey daha çok şans oyunlarına yönelebilir. Fakat bu aksi durum istisna niteliğindedir.

Bu kapsamda çalışmada “Türkiye’de tüketicilerin şans oyunlarına ilgilerinin artması/azalması ile tüketici beklentiler arasında ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla, tüketici beklentilerini temsilen tüketici güven endeksi, şans oyunları içinse milli piyango, şans topu, sayısal loto, on numara ve süper loto oynama miktarları dikkate alınmıştır. Söz konusu TGE ve şans oyunu oynama miktarı arasında bir ilişki mevcut ise, TGE şans oyunu oynama psikolojik faktörlerinden etkilenmektedir ya da tam tersi de doğrudur. Serilere uygulanan Hacker-Hatemi-J (2006) nedensellik testi ile sınanmıştır. Nedensellik testi sonuçlarına göre, tüketici güven endeksindeki değişimler şans oyunu oynama oranını etkilemekte aynı zamanda da şans oyunu oynama oranındaki değişimler tüketici güven endeksini etkilemektedir.

Analiz sonuçları çalışma sorusunu cevaplamış ve Türkiye’de tüketicilerin şans oyunlarına ilgilerinin artması/azalması ile tüketici beklentiler arasında ilişki vardır sonucuna ulaşmıştır. Bu durumda ülkenin ekonomik gidişatı ile ilgili öncül bir veri olarak kabul edilen tüketici güven endeksi için öncül bir veri olarak ülkedeki şans oyunlarının oynanma oranını değerlendirebiliriz. Ayrıca şans oyunları oynamanın psikolojik faktörleri TGE’ni etkilemektedir. Tersisi durumda geçerlidir. Yani TGE’inde meydana gelen değişikliklerin doğurduğu psikolojik sonuçlar tüketicilerin şans oyunu oynama isteklerini etkilemektedir. Böyle bir durumda TGE değerlendirmelerinde sadece ekonomik veri setleri değil, tüketicilerin psikolojik durumlarını yansıtan veri setleri ile de ilişkilerinin incelenmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Kaynaklar

Apinunmahakul, A., & Devlin, R. A. (2004). Charitable giving and charitable gambling: an empirical investigation. *National Tax Journal*, 67-88.

Başarır, Ç., Bıcıl, İ. M., & Yılmaz, Ö. (2019). The Relationship Between Selected Financial and Macroeconomic Variables with Consumer Confidence Index. *Journal of Yaşar University*, 14, 173-183.

Bayındır, G. (2018). Kumar Ve Şans Oyunlarına Toplumsal Bakış: Niğde Örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 58-83.

Çankaya, S., & Alp, E. A. (2019). Beklenti Endekslerinin Sanayi Üretimi Üzerine Etkisi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, (23), 225-236.

Dilek, S. E. (2018). Şans oyunları turizme katılım motivasyonlarından biri olabilir mi?. *Journal of Tourism Theory and Research*, 4(2), 111-121.

Hatemi-j, A. (2008). Tests for cointegration with two unknown regime shifts with an application to financial market integration. *Empirical Economics*, 35(3), 497-505.

Hatemi-j, A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*, 43(1), 447-456.

Hollanders, D., & Vliegenthart, R. (2011). The influence of negative newspaper coverage on consumer confidence: The Dutch case. *Journal of Economic Psychology*, 32(3), 367-373.

İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası (İSMMM), "Toplumsal Raporlar: Umudumuz Piyango, İstanbul: 2009. (Bkz. <http://www.istanbulsmmmodasi.org.tr/ekitapkonular>).

Jansen, W. J., & Nahuis, N. J. (2003). The stock market and consumer confidence: European evidence. *Economics Letters*, 79(1), 89-98.

Katona, G., (1968). "Consumer behavior: Theory and findings on expectations and aspirations", *The American Economic Review*, Vol:58, No:2, 19-30.

Kılıç, T., Arslan, M., & Öktem, M. K. (2009). Şans Oyunları Kurumlarının Sosyal Sorumluluğu: Türkiye İçin Gözlemler. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal Of Social Sciences*, 33(2), 50-69.

Matsusaka, J. G., & Sbordone, A. M. (1995). Consumer confidence and economic fluctuations. *Economic Inquiry*, 33(2), 296-318.

Milli Piyango İdaresi 2018 Faaliyet Raporu

Otto, M.W. (1999). "Consumer Sentiment and The Stock Market", Federal Reserve Board Finance and Economics, Discussion Paper, November, Discussion Series No: 60.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.

Sadeghzadeh, K. (2018). Borsanın Psikolojik Faktörlere Duyarlılığı: Oynaklık Endeksi (Vix) Ve Tüketici Güven Endeksi (Tge) İle Bist 100 Endeksi Arasındaki İlişkiler. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 19(2), 238-253.

Sağır, A., & Çabuk, S. (2010). Şans oyunlarının toplumun beklentileri üzerine etkisi: "Sakarya örneği". Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 1, 143-166.

Topuz, Y. V. (2010). Tüketici güveni ve hisse senedi fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

TÜİK. (2019). Tüketici Güven Endeksi - Genel Açıklama. Türkiye İstatistik Kurumu. adresinden erişildi http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1104 (Erişim Tarihi, 29 Temmuz 2019).

Uğur, A. (2015). Kamusal Finansman Açısından Devlet Piyango Kurumlarının Analizi: Özelleştirme Sürecinde Milli Piyango İdaresi'nin Değerlendirilmesi. International Journal Of Economic & Social Research, 11(2).

Usul, H., Küçüksille, E., & Karaoğlan, S. (2017). Güven Endekslerindeki Değişimlerin Hisse Senedi Piyasalarına Etkileri: Borsa İstanbul Örneği. Suleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences, 22(3).

Utaka, A., (2003). "Confidence and real economy-the Japanese case", Applied Economics, Vol: 35, No:3, 337-342.

Walker, I., & Young, J. (2001). An economist's guide to lottery design. The Economic Journal, 111(475), F700-F722.

Vurur, N. S., & Diler, H. G. (2018). Türkiye Ekonomisinde Güven-Hisse Senedi Getiri İlişkisi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(1), 581-596.

Yaşar, M. R. (2010). Şans oyunları ve iddaa. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(34), 138-171.

<http://www.mpi.gov.tr/node/5> (erişim tarihi: 20.07.2019)